

1. Uvod

Živimo uronjeni u društvo koje je doživjelo vrtoglave promjene u izuzetno kratkom vremenu, pogotovo pri kraju dvadesetog vijeka i u prvoj dekadi novog milenijuma.

Te promjene obuhvataju sve aspekte svakodnevnog života pojedinaca u svim njegovima aktivnostima. Uticaj razvoja tehnologija i komunikacionih kanala opšteprisutan je – kako prema individuama, tako i prema specifičnim grupama i organizacijama. Od posljedica tehnološkog razvoja nisu izuzeti ni poslodavci, velike korporacije, ali ni institucije vlasti na svim nivoima – od lokalne samouprave do najviše politike na globalnom nivou. Istraživači iz oblasti viktimologije i sociologije, psihologije i prava pokušavaju da shvate više ili manje radikalni rast novog odnosa paradigma ličnih i društvenih interakcija.

Proliferacija Informacione i komunikacione tehnologije (u daljem tekstu: ICT) jeste realnost koja nastavlja neumoljivo napredovati, prožimajući sve u našem svakodnevnom životu. Često čujemo za međugeneracijski „digitalni jaz“; međutim, na stranu od činjenice da će ovaj navodni jaz uskoro prestati da postoji, tehnologija zapravo utiče na sve. Dinamika kriminala, a samim tim i viktimizacija izrazito su značajne promjene u digitalnoj eri. Opasnosti koje su se javile jesu noviteti – ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u svijetu.

Sa fokusom na sajber kriminal, te uticaj i posljedice sajber kriminala – cilj rada jeste da opiše način na koji ponašanje žrtava u sajber prostoru odlučno podiže njihov rizik viktimizacija, te izdvajanje nekih prediktora onlajn viktimizacije. Prioritetno za shvatanje pojma sajber viktimizacije jeste prvobitno definisati pojam viktimizacije da bi se shvatio njegov kontekst u sferi do sada neistraženih viktimoloških odnosa na internetu.

Naravno, izrazito je bitno utvrditi razloge zašto karakteristike digitalnog prostora znatno povećavaju mogućnosti kriminala i olakšavaju sajber viktimizaciju i kako definišu crte sajber prostora. Cilj je pokušati pokazati važnost viktimološke perspektive u objašnjavanju zločinačkog događaja u sajber prostoru, osmišljavanje strategija prevencije i dodjela krivične odgovornosti.

Analitička perspektiva je podržana, uglavnom, rutinskom teorijom aktivnosti (Cohen & Felson, 1979) i teorijom životnog stila (Hindelang, Gottfredson & Garofalo, 1978). Takođe se istražuju i teorije koje pokazuju zašto se ljudi ponašaju drugačije kada prelaze iz fizičkog prostora u virtualni. Pri tome osnovni kriminogeni faktori sajber prostora uključuju nedostatak odvratanja anonimnosti, kao i kriminalnu sklonost nekih ljudi koji se ne osjećaju u 'realnom' svijetu slobodni kao na internetu i shodno tome potencijalno mogu da počine zločine u sajber prostoru.

Kasnije, počevši od kriminogenih karakteristika digitalnih arhitektura, na osnovu pregleda literature, opisaću viktimizaciju i oblike sajber kriminala i uticaj na najranjive grupe – poput djece, te skup psiholoških, antropoloških i socioloških osobina koje obuhvataju profil žrtava ili, barem, određene grupe žrtava. Ova analiza će se fokusirati na opisivanje novih oblika sajber zločina iz aspekta žrtve.

Dok se mladi ljudi danas smatraju "digitalnim urođenim" koji su sposobne osobe u virtualnim prostorima, onlajn sigurnost mladih je ključna briga za sve nas. Roditelji, zajedno sa školama, vladinim agencijama i nevladinim organizacijama, troše puno vremena (i novca) pokušavajući da nauče mlade e-bezbjednosti, a sve radi ublažavanja uočenih onlajn rizika. Naivnost sa kojom mladi ljudi navodno često koriste tehnologiju i svoje neznanje o rizicima radi podržavanja takve intervencije očita je i u Bosni i Hercegovini, što će rad dublje ispitati.

Rad će se osvrnuti i na diskurse e-bezbjednosti koji “pružaju predstavljanje onlajn okruženja i informacione tehnologije“, dajući prednost određenim prijetnjama i akterima nad drugima, posebno seksualnom zlostavljanju djece. U isto vrijeme djeca i mladi ljudi su konstruisani kao i potencijalne žrtve i potencijalni prestupnici, te će analiza dječije pornografije, kao velike opasnosti koja zasigurno ostavlja velike psihičke posljedice i traume, zauzeti značajan dio ovog diplomskog rada.

Konačno, sumiraću neke kibernetičke zločine, (tačnije, sajber strategije prevencije viktimizacije), zaključujući svoja razmišljanja kritičkim osvrtom ka određenim profilnim stereotipima – kako počilaca tako i žrtava.

Osnovna hipoteza rada jeste da su žrtve sajber kriminala uglavnom nesvjesne da su žrtve uopšte, te da nisu upoznate ni o postojanju ovakvog oblika kriminala, ni o njegovim posljedicama. Stoga će rad istražiti niz posljedica sajber zločina po žrtve – poput emocionalnih, psiholoških i socijalnih, kao najdominantnijih u ovoj vrsti zločina.

Osnova rada biće istraživanje postojeće literature o datoj temi – kako u BiH, tako i u svijetu, sa prioritetom na globalni pristup problemu sajber viktimizacije, te njegove budućnosti.

Podizanje svijesti svih građana kao i nadležnih institucija je prvi korak prije legislativnog uređivanja problema koje sa sobom nosi pojava sajber kriminala.

Vođen time, rad će težiti da smanji jaz između realnog i normativnog, koji – iako očigledno prisutan i prirodan – mora biti prvobitno objašnjen da bi se smanjila tendencija ka njegovom povećanju. Iako razvoj digitalnih tehnologija i komunikacija ide brzinom većom nego što zakonodavac može regulisati pravnim putem, viktimologija predstavljanjem novih oblika kriminalnih djela i posljedica po žrtvu daje veliki doprinos njihovoj prevenciji.